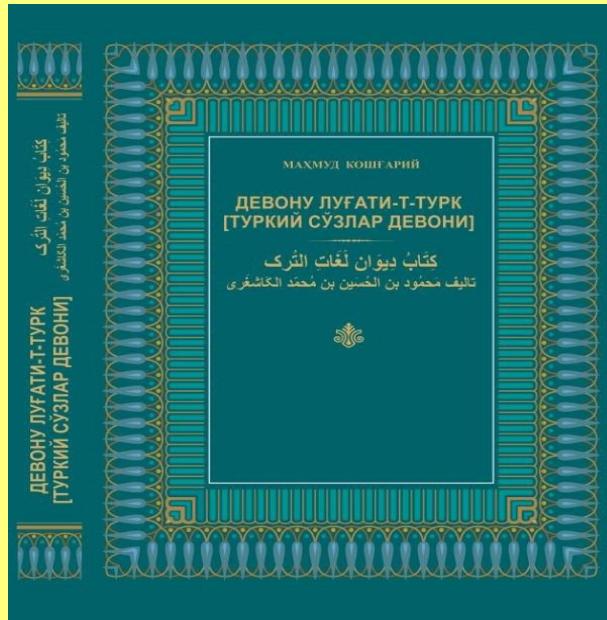

2-bosqich 1-semestr. 3-mavzu: Mahmud Qoshg‘ariyning “Devon-u lug‘otit turk” asari

TIIAME

Adabiyot

Abdukadirova M. M.

Reja:

1. Mahmud Qoshg‘ariy haqida ma’lumot.
2. “Devon-u lug‘otit turk” asarining yaratilishi.
3. “Devon”da qo‘llangan janrlar haqida.
4. Asardagi mehnat va marosim qo‘shiqlari.
5. Alp Er To‘nga marsiyasi.

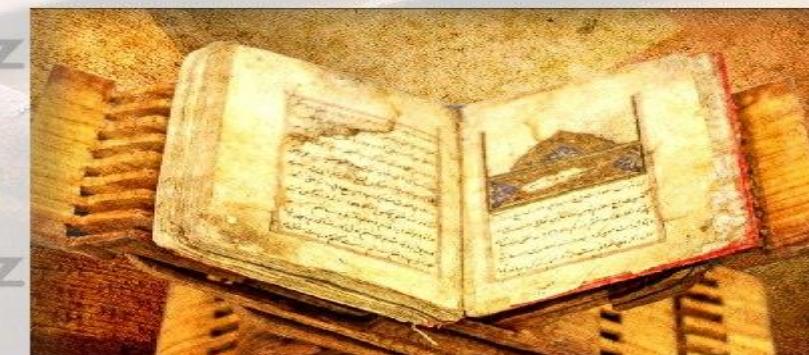
MAXMUD QOSHG'ARIY

O'zbek tilini rivojlantirishda jahonga mashhur vatandoshimiz, buyuk alloma Maxmud Qoshg'ariyning o'mri begiyosdir. O'zbek xalqi va tili haqidagi mashhur asarlardan biri bu til bilimining donishmandi Mahmud Qoshg'ariyning turkiy tillar olamida eng sara asarlari bo'lmish "Javohurun nag'hv fi lug'ati turk" ("Turkiy tillarning sintaksisi durdonalar") va «Devon u lug'otit turk» asarlardir.

"Devon u lug'otit turk" asarida turkiy xalqlar og'zaki ijodi va yozma adabiyotiga doir 300 dan ziyod she'riy parchalari, maqollar, hikmatli so'zlar va lavhalar berilgan.

Turkiy xozma adabiyot.

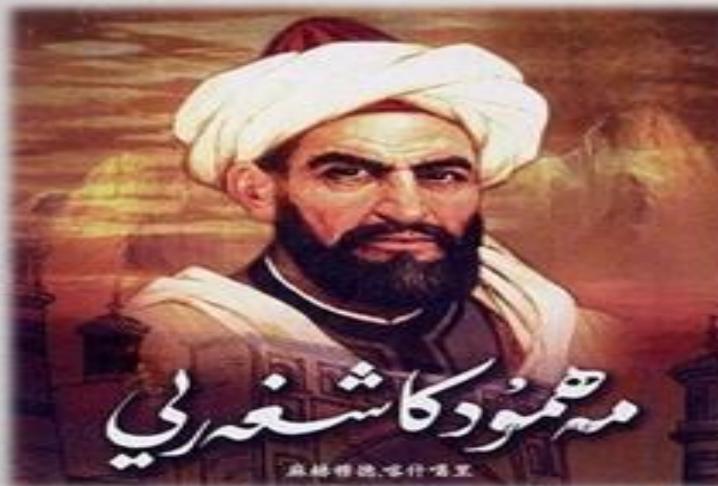
X-XII asrlarda
Movarounnahr
va Sharqiy
Turkistonda
turkiy xalqlarning
qadimdan davom
etib kelayotgan
og'zaki adabiyoti
bilan bir qatorda,
yozma
adabiyot yuzaga
keladi.

TIIAME

Mahmud Koşg'ariy

*Devon-u
sug'ctit turk"*

TIIAME

Olim hayoti

Mahmud Koshg‘ariy XI asrda turkiy Qoraxoniyalar davrida yashab, ijod qildi. U buyuk Sharq mutafakkiri, o‘z ijodi bilan ijtimoiy falsafa, tilshunoslik, mantiq, adabiyotshunoslik, she’riyat, ijtimoiy lingvistika, tabiatshunoslik rivojiga ulkan hissa qo‘shgan, boy merosi jahon fani taraqqiyotiga jiddiy ta’sir ko‘rsatgan, turkiy til grammatikasini birinchi bo‘lib ishlab chiqqan tilshunosolimdir.

Olim taxminan 1028-yilda (yoki 1029) Bolosog‘un shahrida dunyoga kelgan. Uning to‘liq ismi Mahmud ibn Husayn ibn Muhammaddir.

مُحَمَّدُ ابْنُ حَسِينٍ ابْنُ مُحَمَّدٍ الْكَاشْغَرِي

Buyuk tilshunos olim Mahmud Qoshg'ariyning "Devon-u lug'otit turk" dagi asari Qoraxoniylar davrining noyob durdonasi hisoblanadi. U o'lmas obida sirasiga kiradi va o'zida davr tili, adabiyoti, tibbiyoti, tarixi, geografiyasi, etnografiyasi, hunarmandchiligi va astronomiyasi haqidagi bilimlarni qamrab olgan. Qadimiy turkiy she'riyatda tilga olingan ushbu muammo – bilim va boylikning bir-biriga ziddigi to'g'risidagi tushuncha o'sha davr uchun dolzarb ahamiyatga ega bo'lgan. Bu masala shahri o'rta asrlardagi ko'plab shoirlar, olimlar, mutafakkirlar merosida uchraydi.

Ayni paytda u turkiy til va adabiyotining asoschisi - Mahmud Qoshg'ariy asarlarida alohida o'nin egallaydi.

1072 йилининг 25 ҳазарида
Махмуд Қошқарий
"Девону луг'отит турк"ни ёла бошлади

TIIAME

Mahmud Koshg‘ariy

Turkcha-
arabcha
lug‘at
tuzgan

Turkiy til
gramma-
tikasini
ishlab
chiqqan

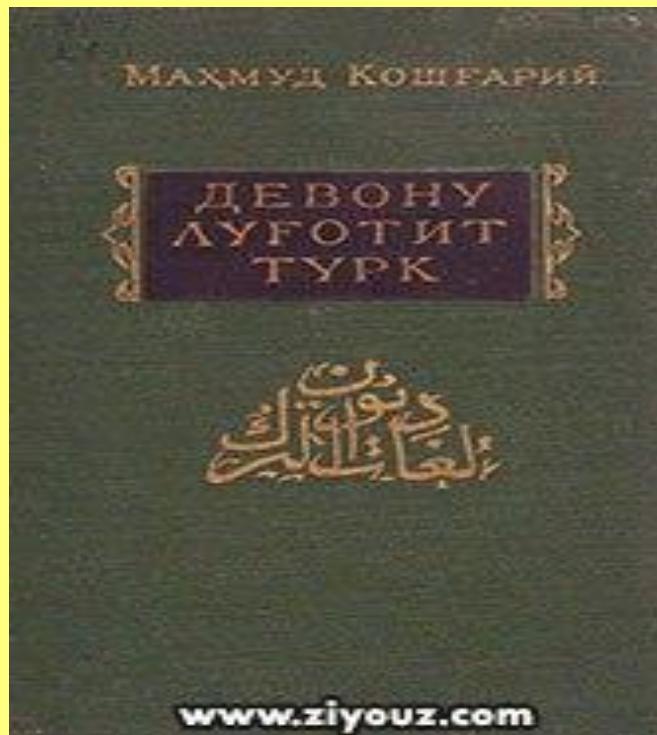
Qomusiy
olim

Bolosog‘u
nda
tug‘ilgan

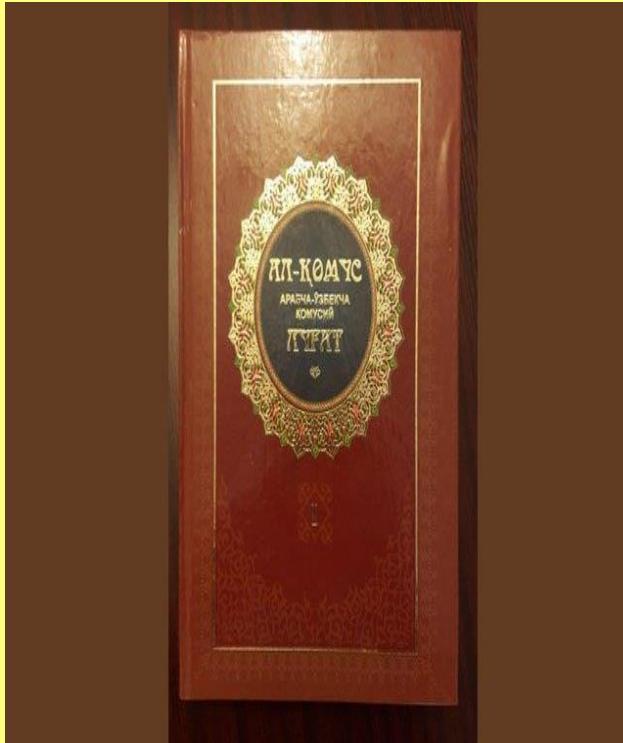
“Devon-u lug‘otit turk”
qomusiy asar

TIIAME

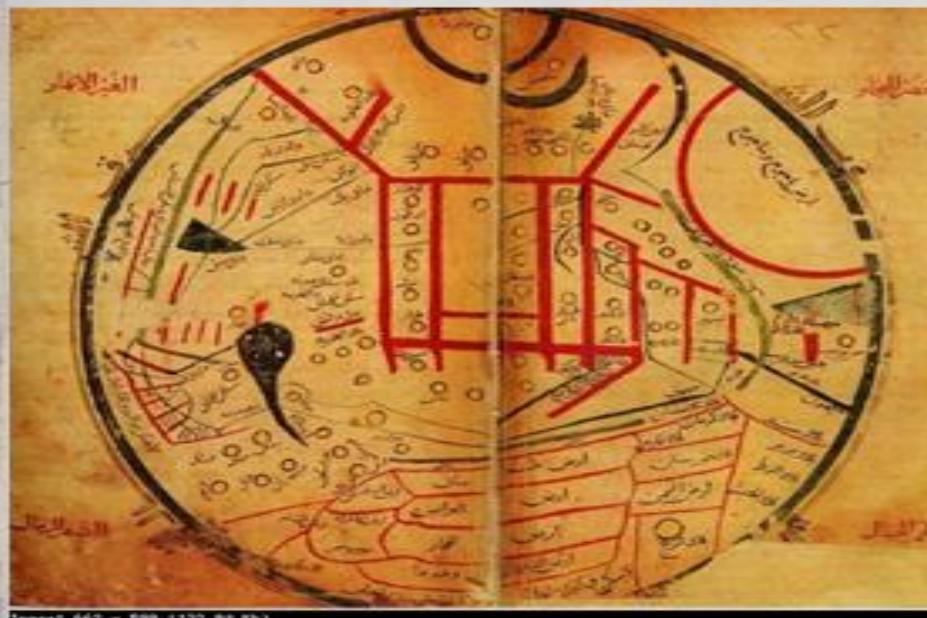

Devonu lug‘otit turk»-adabiy manba. Unda turkiy xalqlar tarixiga oid qadimiy afsona va rivoyatlar, 300 ga yaqin maqol va matallar, hikmatli so‘zlar, 700 satrdan oshiq she'riy parchalar o‘rin olgan. «Devon»da keltirilgan she'riy parchalardan 150 satrga yaqini islom davri she'riyatiga xos bo‘lgan «bayt» tipidagi masnaviy, qasida, g'azal, qit'a parchalari bo‘lib, muallif ularni «bayt» deb ataydi.«Devon»dagi qo‘shiqlar ko‘proq jangnoma xarakterida bo‘lib, ba'zi yirik she'riy parchalarga shartli ravishda «Tangutlar bilan jangnoma», «Uyg'urlar bilan jangnoma», «Yabaku bilan jangnoma» deb nom qo‘yilgan.

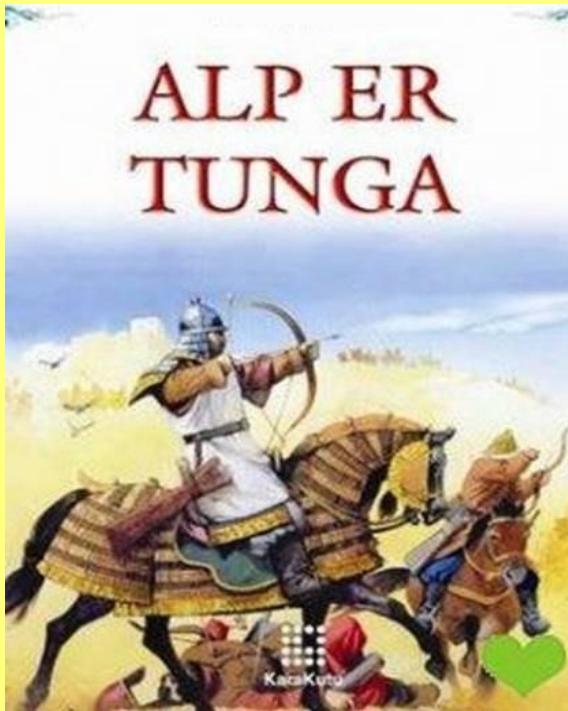

Kitobda sanab o‘tilgan **20** qabila bu bosh turkiy qavmlar nomi xolos. Ularning har biri, o‘z navbatida, mayda bo‘laklarga bo‘linadi. Masalan, muallif o‘g‘uz turkmanlarning **22** qismga bo‘linishini aytib, har birining nomini keltiradi. Asar birgina tilshunoslik, etnografiya emas, tarix, geografiya, folklor va adabiyotshunoslik, hatto tibbiyot kabi bir qator fanlar nuqtayi nazaridan ham qimmatli ma'lumotlar bera oladi. Masalan, Koshg’ariy buquq (bo‘qoq) so‘zini izohlar ekan, uning kasallik sifatidagi ta’rifini beradi, tarqalish doirasini belgilaydi, patalogiyasini tasvirlaydi, naslga o‘tishiga diqqatni qaratadi.

Osiyoning eng qadimiy xaritasi

'Devon-u lug'otit turk" dagi geografiyaga oid ma'lumotlar g'oyat muhim ahamiyat kasb etadi. Sababiki, asarida turkiy xalqlar joylashgan hududlar ta'rifini keltirgan va u muallif dunyodagi eng qadimiy turkiy xarita muallifi hisoblanadi. Ushbu xarita XI asrdagi Osiyoning eng qadimiy va ahamiyatli xaritasi bo'lib, unda geometrik aniq shakllarda tog'lar, ko'llar va daryolar ko'rsatilgan, eng muhim shaharlar va qabilalar qayd etilgan.

Marsiyada Afrosiyob-Alp Er Ton‘ganing achchiq qismati dahshatli fojia, o‘rnini to‘ldirib bo‘lmaydigan yo‘qotish sifatida baholanadi.

- Alp Er To‘nga o‘ldimu?
- Esiz ajun qaldimu?
- o‘dlak o‘chin aldimu?
- Emdi yurak yirtilur.
- Alp Er To‘nga xalq sevgan qahramon. Mana bu misralar motam marosimini eslatadi:
- Bo‘ri bo‘lib uldilar.
- Yoqa yirtib turdilar.
- Yig‘lab-siqtab yurdilar
- Ko‘z yoshlari mo‘l bo‘ldi.

TIIAME

“Devonu lug’atit-turk” 1928 yilda nemis olimi Brokelman tomonidan nemis tiliga tarjima qilingan. 1939 yilda esa Bosim Atalay uni usmonli turk tiliga tarjima qilgan va mazkur tarjima Anqarada chop etilgan. O’zbekistonda asar Solih Muttalibov tomonidan tarjima qilinib, 1960-1963 yillarda uch jilddan iborat “Turkiy so’zlar lug’ati” nomi bilan nashr qilingan. 1967 yilda indeks lug’at ko’rsatkichi ham chop etilgan.

“Devonu lug’atit-turk” asarining she’riy parchalari ham nemis tiliga tarjima qilinib, 1914 yilda nashr etilgan.

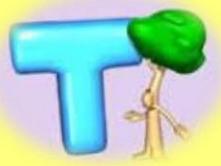
TIAME

O‘quv topshirig‘i. “To‘g‘ri va noto‘g‘ri” mashqi.

TILAME

Quyida berilgan ma'lumotlarni o'qib, ma'ruzada tinglaganlaringizga asosan Tog‘ri (T) va Noto‘g‘ri (N) deb belgilab chiqing. Xato ma'lumotni tuzating.

- 1.Koshg‘ariyning to‘liq ismi Mahmud ibn Husayn ibn Muhammad.
- 2.Mahmudning ilk ustozlaridan biri Husayn xalifa Bolosog‘unlik edi
- 3.Mahmud Koshg‘ariy qomuschi olim va sayyohdır.
- 4.Koshg‘ariy forsiy til grammatikasini ishlab chiqqan 1-tilshunosdir.
- 5.“Devon-u lug‘otit turk” asaridagi ma'lumotlar X-XI asrlarga oid.

TIIAME

Test topshiriqlarini yeching.

1. Mahmud Koshg‘ariy qaysi shaharda tug‘ilgan?

- A) Barskon
- b) Barsg‘an
- c) Bolosog‘un
- d) Koshg‘ar

2. Koshg‘ariy qaysi shaharlarda ta’lim olgan?

- a) Buxoro, Marv
- b) Samarqand
- c) Bag‘dod, Nishapur
- d) barchasida

3. “Devon-u log‘otit-turk” asari qaysi yillarda yozilgan?

- a) 1072-1074-yillar
- c) 1064-1066-yillar
- b) 1074-1076-yillar
- d) 472-474-yillar

TILAME

4. Asarda turk tili qaysi til bilan qiyoslanadi?

- A) fors tili b) o‘zbek tili c) arab tili d) tojik tili

5. Asarda berilgan badiiy hodisalardan *kuy*, *maqom* ma’nosini bildirib she’rga nisbatan qo‘llangan atama qaysi?

- A) Saj’b) rajaz c) yir d) qo‘shug‘

6. Asarning tarixiy mavzularga bag‘ishlangan qismini aniqlang.

- A) Tangutlar bilan bo‘lgan jang haqida parcha c) “Oltin qon” rivoyat b) Alp Er To‘nga marsiyasi d) barchasi to‘g‘ri

TIIAME

TURK DUNYOSINING YAGONA XALQARO ADABIY TANLOVI

MAHMUD KOSHG'ARIY NOMIDAGI 5-XALQARO HIKOYALAR TANLOVI

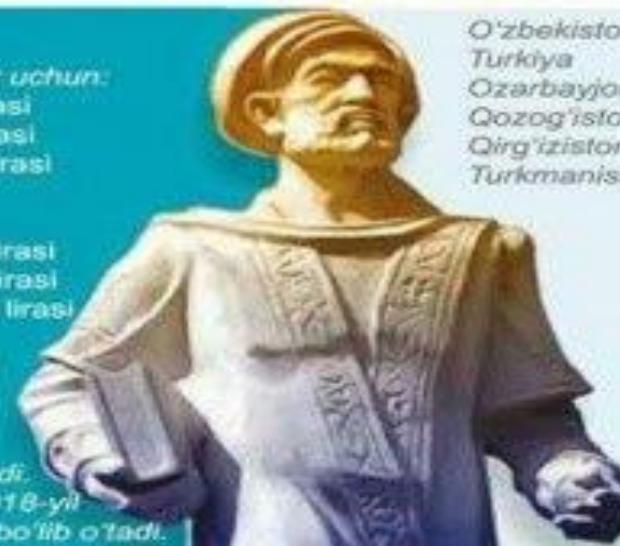
Mukofotlar:

O'zbekiston miqyosida g'oliblar uchun:
Birinchi o'rninga - **2500** Turk lirası
Ikkinchi o'rninga - **1500** Turk lirası
Uchinchi o'rninga - **1000** Turk lirası

Xalqaro mukofotlar:

Birinchi o'rninga - **20000** Turk lirası
Ikkinchi o'rninga - **15000** Turk lirası
Uchinchi o'rninga - **10000** Turk lirası
Rag'batiqantiruvchi mukofot -
5000 Turk lirası

Tanlovga hikoyalar 2018-yil
31-avgustga qader qabul qilinadi.
Xalqaro taqdirlash marosimi 2018-yil
dekabr oyida Anqara shahrida bo'lib o'tadi.

O'zbekiston
Turkiya
Ozarbayjon
Qozog'iston
Qirg'iziston
Turkmaniston

Boshqirdiston
Tatariston
Chuvashiston
Xakasiya
Yoqtiston
Oltoy
Tuva
Qirim
Gagauziya
Xitoy
Iraq
Eron
Gretsiya
Bolganya
Kosovo
Kipr
Makedoniya
Ruminiya

Uyga vazifa.

“Devon-u lug‘otit turk” asarini o‘qish.
Devon-u lug‘otit turk”- asarining yoshlar tarbiyasidagi o‘rni haqida esse yozish.